

ANALIZA UDŽBENIKA U SREDNJIM STRUKOVNIM ŠKOLAMA ZA MEDICINSKE SESTRE

Damjan Abou Aldan, mag. phil., mag. med. techn.
daboualdan@gmail.com

Marija Križić, mag. med. techn.
marija.krizic@gmail.com

Tomislav Lončar, mag. med. techn.
tomislav.lonar9@gmail.com

Srednja škola Koprivnica
Trg slobode 7
48 000 Koprivnica

SAŽETAK

Od 2010. godine strukovno obrazovanje medicinskih sestara / medicinskih tehničara prilagođeno je Direktivi Europske unije zbog čega je uveden novi petogodišnji kurikulum. Kurikulum obuhvaća općeobrazovni dio (prve dvije godine srednje škole) te strukovni dio od trećeg do petog razreda u kojem najveći udio čine predmeti zdravstvene njege, odnosno sestrinske skrbi. Do 2021. godine izdani su udžbenici za sve obvezne strukovne predmete, a za neke postoji mogućnost izbora između dvaju udžbenika. Cilj ovog rada bio je učiniti analizu onih strukovnih udžbenika kojima su autorice medicinske sestre, odnosno udžbenika onih predmeta koje mogu poučavati nastavnici zdravstvene njege. Analizirano je dvadeset i osam udžbenika koji se koriste u Republici Hrvatskoj te je učinjena usporedba s trima udžbenicima s anglosaksonskog područja. Iako većina udžbenika ima sličan didaktički instrumentarij, istraživanjem je utvrđeno da je 55% korištenih referenci starije deset godina od godine izdanja, što predstavlja značajno kvalitativno obilježje udžbenika ove discipline. Na temelju rezultata ovog istraživanja izrađene su preporuke za uređivanje budućih udžbenika za obrazovanje medicinskih sestara / medicinskih tehničara.

Ključne riječi: medicinske sestre / medicinski tehničari; udžbenici; kurikulum; strukovno obrazovanje; nastavnici zdravstvene njege

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Godine 2010. u Republici Hrvatskoj uveden je jedinstveni strukovni kurikulum za obrazovanje medicinskih sestara/medicinskih tehničara opće njege. To je bila posljedica nužnih promjena pri

pristupanju Europskoj uniji s obzirom na to da su medicinske sestre jedna od reguliranih profesija čije obrazovanje podliježe europskim direktivama. Najočiglednija jedinstvenost tog kurikuluma bila je u činjenici da srednjoškolsko obrazovanje medicinskih

sestara traje pet godina, a ne četiri kao do tada. Također, jedinstveno u ovom kurikulumu je razdioba na općeobrazovni dio (prve dvije godine) i strukovni dio (od trećeg do petog razreda) (Domitrović i dr., 2018: 229). Do završetka obrazovanja prve generacije učenika po tom programu velik broj predmeta bio je pokriven novim udžbenicima. Deset godina kasnije, 2021. godine, utvrđuje se da za sve predmete postoje odobreni udžbenici u Katalogu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS, 2022).

U svijetu se mnogo raspravlja o udžbenicima za obrazovanje medicinskih sestara / medicinskih tehničara. Više je razloga za to, a ističe se činjenica da se sestrinstvo kao zdravstvena disciplina iznimno brzo mijenja te sadržaji brzo zastarijevaju, ali i da način pisanja i didaktička opremljenost udžbenika mora biti uvijek aktualna. U tako specifičnoj djelatnosti jednako je izazovno neprekidno uvoditi nove metode i tehnologije u neposredno kliničku skrb za pacijente, ali i mijenjati programe, pristupe poučavanju kao i izvore učenja (Benner i dr. 2010: 66, Billings, Halstead, 2012: 162).

Dosad u Hrvatskoj nije rađena analiza udžbenika za medicinske škole te je ovo prvo takvo istraživanje. Cilj ovog rada je učiniti analizu i usporedbu odobrenih udžbenika za one predmete strukovnog

dijela kurikulumu kojima koje predaju nastavnici/nastavnice zdravstvene njege, odnosno onih autora čija je struka sestrinstvo.

METODE

Istraživanje je obuhvatilo analizu 28 udžbenika koji se nalaze u katalogu odobrenih udžbenika Ministarstva znanosti i obrazovanja za stjecanje strukovne kvalifikacije medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege. Učinjena je analiza kataloga odobrenih udžbenika i utvrđena pokrivenost odobrenih udžbenika naspram obaveznih i izbornih predmeta. Učinjen je kronološki pregled objave udžbenika sukladno novom kurikulumu. Učinjena je analiza svakog odobrenog udžbenika prilikom čega je utvrđeno sljedeće: autori i recenzenti (njihov broj i udio s poslijediplomskim obrazovanjem), opseg udžbenika naspram broja sati predviđene nastave, udio referenci mlađih od deset godina naspram sveukupnog broja te didaktička opremljenost (ishodi učenja, sažetak poglavlja, pitanja za ponavljanje, grafički/shematski prikazi, zadatci za samostalni rad, pojmovnik i kazalo pojmova). Odabrani su samo navedeni didaktički instrumenti s obzirom na to da su autori, preliminarnim pregledom, utvrdili da su oni prisutni u većini udžbenika.

Pojedinačni dodatni sadržaji prikazani su izdvojeno.

Kriteriji uključenja bili su: udžbenici iz Kataloga odobrenih udžbenika Ministarstva zaduženog za obrazovanje, medicinske sestre kao autori, te medicinske sestre (nastavnici zdravstvene njege) kao nastavnici.

S obzirom na to da se tek recentno pojavljuje više udžbenika za pojedine predmete, nije bilo moguće raditi usporednu analizu među našim udžbenicima. Stoga su autori učinili analizu triju stranih udžbenika i napravili usporedbu s hrvatskim udžbenicima. Pritom treba napomenuti da su izabrana tri udžbenika američkih autora i izdavača. Obrazovanje medicinskih sestara u Sjedinjenjem Američkim Državama, kao i na području Europske unije, bazirano je na visokoškolskoj razini te prikazani udžbenici nisu srednjoškolski. No, s obzirom na iznimno bogatu didaktičku opremljenost i aktualnost, a uzimajući u obzir da sestrinstvo na temeljnoj razini podrazumijeva podjednake ishode učenja, tri analizirana udžbenika poslužila su za poredbu s hrvatskim udžbenicima. Također treba napomenuti da je temeljno obrazovanje za medicinske sestre / medicinske tehničare na razini Europske unije jedino u Hrvatskoj organizirano na srednjoškolskoj razini te također i stoga nije moguće pronaći udžbenike za usporedbu.

Iako je istraživački plan bio i utvrditi „okvir“ pisanja udžbenika (što prikazani strani udžbenici imaju), zaključeno je da to nije moguće jasno utvrditi s obzirom na to da se udžbenici na hrvatskom jeziku ne koriste određenim okvirom pisanja.

DEFINICIJA UDŽBENIKA

Udžbenik se može smatrati jednim od najčešće korištenih izvora znanja u školi. Iako ga je moguće definirati na razne načine, udžbenik je knjiga koja obrađuje sadržaj određenog područja prilagođeno prema pedagoškim, psihološkim, didaktičkim i metodičkim načelima. Sukladno Zakonu o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu: „udžbenik je obvezni obrazovni materijal (...) koji služi kao cjelovit izvor za ostvarivanje svih odgojno-obrazovnih ishoda utvrđenih predmetnim kurikulumom, kao i očekivanja međupredmetnih tema za pojedini razred i predmet. Sadržaj i struktura udžbenika mora omogućavati učenicima samostalno učenje i stjecanje različitih razina i vrsta kompetencija, kao i vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja međupredmetnih tema“ (NN, 116/2018). U spomenutom zakonu naveden je kraći pregled karakteristika i ograničenja za udžbenike (npr. ne smije biti protivan Ustavu i proklamiranim demokratskim načelima te treba štititi temeljne vrijednosti

i baštinu Republike Hrvatske), no detaljnije se karakteristike udžbenika određuju kroz poseban pravilnik. Prema tom pravilniku navodi se da je: „Udžbenik temeljen na znanstvenim i općeprihvaćenim teorijama, činjenicama i tumačenjima zakonitosti pojava i procesa, na suvremenim znanstvenim spoznajama iz područja odgoja i obrazovanja, učenja i poučavanja, kao i razvoju struke“ (NN, 9/2019). Isti pravilnik propisuje didaktičko-metodičke zahtjeve i osim obaveze da je udžbenik strukturiran sukladno spoznajama i metodologijom matične znanosti kao i suvremenim pedagoškim, psihološkim i didaktičkim spoznajama, ističe se da moraju biti istaknuti odgojno-obrazovni ishodi kao i očekivanja međupredmetnih tema. Navode se deontološki zahtjevi udžbenika (usklađenost s nacionalnom i međunarodnim dokumentima i konvencijama) kao i obaveza da je sadržaj istinit i usmjeren na moralno djelovanje čovjeka. Također su navedeni jezični, grafički, tehnički zahtjevi udžbenika (NN, 9/2019). Važno je istaknuti da vrsta i način primjene didaktičko-metodičkih načela pri sastavljanju udžbenika do 2003. godine u Hrvatskoj nije bila standardizirana ni zakonski uređena, niti na bilo koji drugi način sistematizirana. 2001. godine donesen je prvi Zakon o udžbenicima, a na

temelju njega 2003. godine udžbenički standard (Bušljeta, 2010: 45).

Autori udžbenika moraju poštivati navedeni zakon i pravilnik, no u samom kreiranju udžbenika su prepušteni svojoj slobodi i poznavanju suvremenih didaktičkih principa oblikovanja udžbenika. Poznato je da što je udžbenik inovativniji, jamči kvalitetniji rad nastavnika i učenika (Bušljeta, 2010: 43). Ipak kriteriji za autora udžbenika nisu određeni pa je tako moguće da autor udžbenika bude osoba koja nema neposredno iskustvo rada u nastavi. Autori moraju voditi računa o zahtjevima mjerodavnog ministarstva, o propisanom Nastavnom planu i programu i Ispitnim katalogima, o aktualnom Zakonu o udžbenicima za osnovnu i srednju školu te na kraju o udžbeničkom standardu. Nakon toga udžbenik mora dobiti pozitivnu ocjenu recenzenata te Povjerenstva za odobravanje udžbenika i tek je tada spreman za uporabu (Bušljeta, 2010: 43). Naime, je li udžbenik usklađen s predmetnim kurikulumom i međupredmetnim temama procjenjuje stručno povjerenstvo koje imenuje ministar nadležan za obrazovanje. Sukladno zakonskoj odredbi sastav tog povjerenstva je tajan do završetka postupka odobravanja udžbenika (NN, 116/2018). Prema pravilniku se navodi da članovi povjerenstva mogu biti (a) metodičar,

znanstvenik, odnosno stručnjak za nastavni predmet ili područje za koje je udžbenik namijenjen, (b) učitelj ili nastavnik nastavnog predmeta određenoga obrazovnog programa s najmanje pet godina iskustva u nastavi (NN, 9/2019). Vrijedi obratiti pažnju na izraz *mogu*, što znači da to i nije nužno. Sestrinstvo je disciplina u kojoj je teško odrediti metodičare i/ili znanstvenike u području obrazovanja, jer se prvi radovi na tu temu pojavljuju tek nedavno. To ujedno ostavlja prostor slobodnoj interpretaciji člana povjerenstva pri procjeni samog udžbenika. Stručno povjerenstvo ima zadaću utvrditi je li udžbenik usklađen sa Zakonom o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu, predmetnim kurikulumom, pripadajućim kurikulumskim dokumentima te standardima i zahtjevima propisanim pravilnikom (NN, 9/2019).

Obvezni udžbenici i pripadajuća dopunska nastavna sredstva uvrštavaju se u katalog udžbenika o čemu odlučuje stručno povjerenstvo Ministarstva nadležnog za obrazovanje. Nastavnici biraju samo one udžbenike koji su uvršteni u Katalog odobrenih udžbenika, a u srednjoj školi se taj izbor donosi na razini stručnih aktiva predmeta (NN, 116/2018).

Iako danas za neke nastavne predmete postoji izbor i više udžbenika po pojedinom razredu, u strukovnim kurikulumima i dalje

nije cjelovita pokrivenost udžbenicima. To predstavlja izazov za poučavanje s obzirom da su nastavnici prepušteni vlastitoj procjeni dostatnosti sadržaja, ali i metodičkoj prilagodbi nastavnih materijala iz kojih učenici uče. U analiziranom strukovnom kurikulumu postoji potpuna pokrivenost udžbenika, a za neke od predmeta nastavnici imaju mogućnost izbora između više ponuđenih udžbenika (MZOS, 2022., Abou Aldan, 2019: 251).

Jedna od specifičnosti sestričkih udžbenika, posebice anglosaksonskog područja, je u prilagodbi odabranom *okviru pisanja*. Naime, sadržaji udžbenika za medicinske sestre mogu biti pisani s naglaskom pristupa u skrbi za korisnike (pacijente) što, u slučaju postojanja više udžbenika, uvjetuje izbor od strane nastavnika (Billings, Halstead, 2012: 162). Ako se pogledaju suvremeni sestričkih udžbenici objavljeni u Sjedinjenim Američkim Državama tada je razvidno da oni na svojim naslovnica donose napomenu kojim su pristupom pisani. Autori udžbenika mogu obraditi isti sadržaj, no dva udžbenika mogu imati drugačiji pristup pisanju. Pregledom dostupne literature nije točno navedeno koji su mogući pristupi, no autori ovog rada su utvrdili da se najčešće određuju sljedeći: (1) bio-medicinski pristup i pristup procesa zdravstvene njege su danas uglavnom

napušteni, a bili su prisutni do 1980-ih; (2) danas se najčešće pronalazi da su udžbenici pisani holističkim, humanističkim ili personalističkim pristupom. (3) Ovi se pristupi često objedinjuju i pod izrazom integrativni. Također, moguć je (4) praktični pristup u kojem se više naglašavaju vještine, ili (5) pristup utemeljen na dokazima u kojem se više prikazuju recentni istraživački radovi. Osim navedenih utvrđen je da se posljednjih godina sve više uvodi (6) pristup utemeljen na jedinstvenim sestrinskim konceptima prilikom čega je naglasak na autonomiji sestrinske skrbi. Upravo se ovi pristupi određuju i kao evaluacijski instrument udžbenika u svijetu (Casseata, Cox, 2009: 301). Hrvatski udžbenici nemaju jasno naglašen pristup pisanja.

POVIJESNI PREGLED

Iako je u Hrvatskoj tradicija strukovnog obrazovanja medicinskih sestara od 1921. godine, a visokog obrazovanja od 1953. g., aktualni petogodišnji strukovni kurikulum uveden je 2010. godine, kada počinje i sveučilišno diplomsko obrazovanje (Abou Aldan, Franković, 2022: 83). Objavljivanje udžbenika za škole za medicinske sestre započinje 1958. godine kada je objavljen udžbenik *Interna medicina za sestre sa specijalnom njegom, medicinskom tehnikom i prehranom bolesnika*. 1963.

godine Školi za medicinske sestre Mlinarska povjerena je uloga stručno-metodičkog praktikuma za sve zdravstvene škole koji je, među ostalim, imao zadaću poticanja pisanja skripata i udžbenika. Praktikum je prestao djelovati 1977. godine. Tijekom 1960-ih, 1970-ih i 1980-ih objavljeno je 14 udžbenika ili skripata koji su se koristili u školama za medicinske sestre (Bunijevac, 1996: 49, 59).

Osamostaljenjem Republike Hrvatske došlo je do promjene nastavnog plana i programa u srednjim školama za medicinske sestre, no nova izdanja udžbenika nisu tako brzo pratila tu promjenu. Prvi udžbenik za srednjoškolski predmet *Zdravstvena njega* objavljen je 1995. godine i on će, uz određene dopune doživjeti 12. izdanja. Za ostale strukovne predmete udžbenici su objavljeni od 1998.-2009. g., no tadašnji program nije bio u cijelosti pokriven udžbenicima (Abou Aldan, 2019: 252).

UDŽBENICI ZA AKTUALNI KURIKULUM

Aktualni strukovni dio kurikuluma za stjecanje kvalifikacije obuhvaća module i predmete u trećem, četvrtom i petom razredu srednje škole. U njemu se nalazi 28 obaveznih predmeta, te po dva izborna predmeta u svakoj godini učenja. Obavezni predmeti raspoređeni su u sljedeće module:

Temeljne društvene znanosti u sestrinstvu (četiri predmeta), Temeljne medicinske znanosti (osam predmeta), Sestrinstvo u zajednici (tri predmeta), Javno zdravstvo i zdravstvena zaštita (dva predmeta), Sestrinska skrb (11 predmeta). Od navedenih predmeta u kadrovskim uvjetima se za njih 18 navodi da je to nastavnik/nastavnica zdravstvene njege (medicinska sestra). Uz navedene module izborni strukovni modul sadrži još sveukupno 10 predmeta. Svih deset može poučavati nastavnik/nastavnica

zdravstvene njege (MZOS, 2010).

Sa školskom godinom 2022./2023. nalazimo da za svih 28 predmeta postoji udžbenik, a za njih 6 postoje po dva udžbenika. Za svih deset izbornih predmeta postoje udžbenici (za jedan postoji dopunsko nastavno sredstvo). Od sveukupno 44 udžbenika i dopunskih nastavnih sredstava utvrđeno je da su za 28 udžbenika autori medicinske sestre, tj. da su nastavnici zdravstvene njege (medicinske sestre) određeni u kadrovskim uvjetima kurikuluma.

REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati ovog istraživanja obuhvaćaju analizu 27 udžbenika koji su vezani uz predmete sestrijski skrbi/zdravstvene njege. Prvi od tih udžbenika su objavljeni 2014. godine, a posljednji 2021. godine.

Tablica 1. Popis analiziranih udžbenika prema godini izdavanja (oznaka O je uz udžbenik za obavezni predmet, a oznaka I uz udžbenik za izborni predmet)

Udžbenik	Godina izdanja
Zdravstvena njega u zaštiti mentalnog zdravlja (O)	2014.
Metodika zdravstvenog odgoja (O)	2014.
Zdravstvena njega zdravog djeteta i adolescenta (O)	2014.
Etika u sestrinstvu (O)	2014.
Zdravstvena njega opća (O)	2014.
Opća načela zdravlja i njege (O)	2014.
Zdravstvena njega majke (O)	2014.
Zdravstvena njega psihijatrijskih bolesnika (O)	2014.
Zdravstvena njega kirurških bolesnika – opća (O)	2014.
Profesionalna komunikacija u sestrinstvu (I)	2019.

Profesionalna komunikacija u sestrinstvu (I)	2019.
Sestrinska skrb u jedinici za dijalizu (I)	2019.
Zdravstvena njega starijih (O)	2019.
Hitni medicinski postupci (I)	2019.
Zdravstvena njega kirurških bolesnika – specijalna (O)	2019.
Hrvatski znakovni jezik (I)	2019.
Načela administracije (O)	2019.
Zdravstvena njega bolesnog djeteta i adolescenta (O)	2020.
Zdravstvena njega zdravog djeteta i adolescenta (O)	2020.
Zdravstvena njega u kući (O)	2020.
Etika u sestrinstvu (O)	2020.
Zdravstvena njega kirurških bolesnika – opća (O)	2020.
Intenzivna zdravstvena njega (I)	2021.
Zdravstvena njega opća (O)	2021.
Zdravstvena njega majke (O)	2021.
Vještine medicinske sestre/ tehničara u gipsaonici (I)	2021.
Zdravstvena njega specijalna (O)	2021.
Instrumentiranje (I)	2021.

Iako su svi udžbenici objavljeni nakon 2014. godine, tj. nakon uvođenja novog kurikuluma, analizom i usporedbom je utvrđeno da su osam njih zapravo dopunjena i preuređena izdanja udžbenika koji su postojali i za prethodni program.

Prvo su analizirani podatci o autorima, recenzentima, opsegu i korištenim referencama, a zatim o didaktičkom instrumentariju. Za poredbu su autori uzeli tri američka sestrinska udžbenika jer zbog navedenih razloga nije moguća usporedba sa sličnim udžbenicima u Hrvatskoj niti u Europskoj uniji. S obzirom na njihovo

bogatstvo didaktičkog instrumentarija, a i činjenicu da temeljno obrazovanje medicinskih sestara zahtjeva ujednačene ishode, usprkos tome što se radi o visokoškolskim udžbenicima, autori su mišljenja da poredba može poslužiti za razvijanje naših smjernica. Prikaz kraće analize odabrana tri američka udžbenika:

- (1) Lauritsen Christensen, Barbara; Oden Kockrow, Elaine „Foundations of Nursing“ 6th ed., 2010. Mosby, St. Louis. – 17 recenzenata. Udio referenci starijih od deset godina 1,3%. Didaktički instrumentarij: ishodi,

ključne riječi, klinički zadatci, pitanja za ponavljanje, postupnici, specifični odjeljci (engl. box): skrb za starije, smjernice za poučavanje, skrb za pacijenta u kućnim uvjetima; kulturne i etičke specifičnosti, smjernice za izradu planova zdravstvene njege, komunikacijski primjeri (dijalozi), pojmovnik, kazalo pojmova, grafikoni, tablice, slike i dr.

- (2) Ball, Jane; Bindler, Ruth; Cowen, Kay „Principles of Pediatric Nursing: Caring for children“ 5th ed., 2012. Pearson, New York. – 50 recenzenata. Udio referenci starijih od deset godina 0%. Didaktički instrumentarij: naglasci/sažetci svakog poglavlja, prikazi slučaja, pitanja uz svako poglavlje i svaki klinički prikaz, etičke dvojbe, pravni i kulturni aspekti skrbi, zadatci za samostalan rad, pojmovnik, grafikoni, tablice, slike i dr.
- (3) Gonce Morton, Patricia; Fontaine, Dorrie „Critical care nursing“ 11th ed., 2017. Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia. – 40 recenzenata. Udio referenci starijih od deset godina 0,7%. Didaktički instrumentarij: ishodi, prikazi slučaja, klinički zadatci, pitanja za ponavljanje, postupnici, specifični odjeljci (engl. box): skrb za starije, djecu, smjernice za poučavanje, praksa utemeljena na dokazima; sigurnost pacijenta; smjernice za izradu planova

zdravstvene njege, grafikoni, tablice, slike i dr.

Prvi dio analize hrvatskih udžbenika obuhvatio je podatke o autorima, recenzentima, opsegu i korištenim referencama. Utvrđen je broj autora i recenzenata, te udio među njima koji imaju poslijediplomsko obrazovanje. Sveukupno je u pripremi analiziranih udžbenika sudjelovalo 55 autora. Na svakom od udžbenika su kao autori/autorice sudjelovale medicinske sestre, prilikom čega nisu svi autori i nastavnici već među njima ima i medicinskih sestara iz kliničke prakse. To je moguće promatrati kao svojevrsnu prednost s obzirom na to da se često ističe oštra razlika između onoga što se poučava u sestrinskim školama, naspram onoga što se odvija u kliničkom okruženju (Benner i dr. 2010: 30). Ipak, mišljenje je kako je nužno pedagoško obrazovanje i iskustvo barem dijela autora kako bi se sadržaji udžbenika mogli adekvatno didaktički prilagoditi za posredovanje učenicima. Utvrđeno da među autorima njih 20% ima status doktora znanosti. Što se tiče recenzenata za analizirane udžbenike bilo ih je 65, od čega 30% doktora znanosti. Dobiveni podatak prikazuje da u prosjeku naši udžbenici imaju 2,3 recenzenta, prilikom čega četiri udžbenika imaju samo jednog recenzenta, a najviše recenzenata (njih 8) ima jedan

udžbenik. Ako se učini usporedba s trima analiziranim stranim udžbenicima, u njima je navedeno najmanje 17, a najviše 50 recenzenata (engl. *reviewers*), što je standardno obilježje stranih udžbenika. Ograničenje broja recenzenata najčešće je određeno od strane samog izdavača, čime se smanjuje trošak pripreme izdanja. S obzirom na pozitivne primjere stranih udžbenika, predlaže se povećanje broja recenzenata po udžbeniku.

Nadalje je analiziran opseg udžbenika. Nastava u školama za medicinske sestre sastoji se od predavanja i njima pridruženih vježbi. Vježbe bi trebale pratiti nastavu predavanja i zajedno obuhvaćaju jednu cjelinu. Za neke predmete postoji samo nastava vježbi (ne manje od 68 sati tijekom godine), a za neke i predavanja i vježbe (najviše 74 sati predavanja i 222 sata vježbi, ukupno 296 sati). S obzirom na tako velike razlike učinjeno je određivanje omjera stranica sadržaja udžbenika naspram sati nastave (predavanja i vježbi). Utvrđeno je da je prosjek opsega 1,5 stranica po satu nastave (str./sat), prilikom čega je najmanja vrijednost 0,7 str./sat, a najveća 4,5 str./sat. Zanimljivo je da za navedeni predmet od 296 sati (Zdravstvena njega – opća) postoje dva udžbenika, pri čemu jedan ima omjer opsega 0,7 str./sat a drugi dvostruko veći od 1,4 str./sat istog formata. Ovdje treba dodati da je 20 udžbenika otisnuto u većim

formatima (A4 i više), a 8 u manjem udžbeničkom formatu (iako je broj riječi po stranici, uz vizualne prikaze, podjednak).

Posebno vrijedi obratiti pažnju na recentnost korištenih referenci pri pisanju udžbenika. Naime, kao što je navedeno, sestrinstvo je disciplina iznimne promjenjivosti standardna, tehnoloških promjena u skrbi, novih znanstvenih spoznaja. Udžbenici koji opisuju standarde neposredne sestrinske skrbi trebali bi biti uvijek temeljeni na recentnim spoznajama. Utoliko je problematično da su prosječno korištene reference analiziranih udžbenika 45 % mlađe od 10 godina od datuma izdavanja udžbenika, odnosno većina korištenih izvora je starija od 10 godina. Najniži udio referenci mlađih od 10 godina je 14%, a najviše referenci mlađih od 10 godina je 87%. Kod analizirana tri strana udžbenika udio referenci starijih od 10 godina je 0%, 0,7% i 1,5% od sveukupno korištenih referenci. Autori predlažu da se pri izradi udžbenika radi redovita evaluacija sadržaja i u pripremi novih izdanja koriste reference ne starije od 10 godina, odnosno ukoliko se koriste (kada je to nužno), da njihov udio bude kao i u stranim udžbenicima.

Drugi dio analize obuhvatio je analizu didaktičke opremljenosti udžbenika. Autori su se opredijelili za taj pristup s obzirom na

to da bi, poradi opsega analiziranih udžbenika, njihova sadržajna analiza bila teško ostvariva. Iako se najčešće udžbenici analiziraju sadržajno, stvarna kritika od

strane nastavnika, ali i učenika češće je usmjerena prema njihovim didaktičkim obilježjima (Bušljeta, 2010: 43).

Tablica 2. Prisutnost didaktičkih instrumenata u 27 analiziranih udžbenika

Analizirani didaktički instrument	Prisutnost u analiziranim udžbenicima
Ishodi	96%
Sažetak poglavlja	26%
Pitanja za ponavljanje	82%
Tablice i grafički prikazi	85%
Slikovni prikazi	100%
Zadatci za učenika	29%
Kazalo pojmova	96%
Pojmovnik	96%

Iz prikazanih rezultata razvidno je da svi udžbenici imaju slike, te gotovo svi imaju navedene ishode učenja, kazalo pojmova i pojmovnik. Većina udžbenika također ima tablične i grafičke prikaze kao i pitanja za ponavljanje. Ovo su najčešći didaktički instrumenti u analiziranim udžbenicima. Također, iako značajno rjeđe, neki udžbenici imaju i sažetke poglavlja te zadatke za samostalni rad učenika.

Iako se radi o sporadičnim dodatcima u nekoliko udžbenika nalazimo i sljedeće odjeljke: „za one koji žene znati više (ponovimo!)“, „zanimljivosti uz temu (jeste li znali?)“, „naglašavanje bitnog (važno!)“ te izdvojeni postupnici.

Posebna važnost analize udžbenika za medicinske sestre ističe se i u tome da oni posreduju između profesionalnih ideala i utječu na razumijevanje budućih obaveza učenika. Suvremene sadržajne analize čak prate način na koji se iskazuje pacijent i naglašavaju njegovi problemi i iskustva, odnosno neposredni odgojni učinak na učenika (Kleppe i dr. 2015: 113.). U našim je udžbenicima slab naglasak na odgojnom učinku, a neke od suvremenih tema koje se pronalaze u stranim udžbenicima (npr. specifičnosti skrbi starije populacije, bioetičke dvojbe, migracije, transkulturalnost i sl.) autori ovog rada niti nalaze.

Poseban problem je u posredovanju onih spoznaja koja su sestriinstvu autonomna, koja ulaze u sferu neempirijskih spoznaja, a uključuju razumijevanje iskustva osoba o kojima učenici kao buduće medicinske sestre skrbe. Neki autori predlažu da se, s ciljem senzibilizacije učenika, primjenjuju umjetnički sadržaji, kako u neposrednoj nastavi, tako i u nastavnim materijalima (Abou Aldan, Čargo, 2022: 212-214). Iako su posrijedi preporuke koje se u svijetu razvijaju posljednjih 20-ak godina, poticaji za analizu umjetničkih sadržaja u američkim udžbenicima se već nalaze. U našim analiziranim udžbenicima je to iznimno rijetko i pronađene su tek dvije iznimke: korištenje citata umjetnika, filozofa i značajnih osoba, te prikazi umjetničkih slika s ciljem poticanja rasprave među učenicima. Cilj ovakvih sadržaja je podizanje razine ishoda učenja iz kognitivne i psihomotorne sfere do razine istinske karakterizacije osobe (učenika) putem sustava vrijednosti razumijevanja profesionalnih i osobnih ideala (Sitzman, Watson, 2014: 7-9).

PREPORUKE

Iz provedenog istraživanja i učinjene usporedbe s tri američka udžbenika, autori predlažu sljedeće smjernice za buduću pripremu i objavu udžbenika za obrazovanje medicinskih sestara:

- povećanje broja recenzenata, među kojima obavezno moraju biti recenzenti s pedagoškim obrazovanjem i iskustvom;
- smanjene udjela referenci starijih od deset godina na omjer kakav je utvrđen u stranim udžbenicima kako bi se osigurala recentnost i aktualnost sadržaja;
- korištenje bogatijeg didaktičkog instrumentarija; prikazi slučaja, klinički zadatci, komunikacijski dijalozi i slično.
- veći naglasak na holizmu, razumijevanju iskustva pacijenta, odgojnim učincima udžbenika primjenom dodatnih sadržaja koji naglašavaju te teme;
- dopuna specifičnih dodataka kojima se izloženi sadržaju problematiziraju kroz suvremene izazove (skrb za starije, bioetičke dvojbe, kulturološke različitosti, skrb za migrante i slično).

ZAKLJUČAK

Kurikulum za stjecanje kvalifikacije medicinska sestra / medicinski tehničar opće njege jedan je od rijetkih kurikuluma koji za sve strukovne predmete ima odobrene udžbenika za korištenje. Trenutno je nastavnica na izbor 44 udžbenika (i dopunskih nastavnih sredstava), od su kod

njih 27 autorice medicinske sestre ili su nastavnici zdravstvene njege.

Istraživanjem je obuhvaćena analiza 28 udžbenika i napravljena usporedba sa stranim udžbenicima. Utvrđeno je da kako je u nastanku analiziranih udžbenika sudjelovalo 55 autora i 65 recenzenta. Prosjek opsega stranica udžbenika naspram predviđenog broja sati nastave je 1,5 stranica po satu, a posebice se istaknuo nepovoljan udio referenci starijih od deset godina koje su korištene u pisanju udžbenika. Udžbenici se koriste standardnim didaktičkim instrumentarijem, koji je naslijeđen od udžbenika koji su se koristili po programima prije 2010. godine, a tek se pojedinačno vidi uvođenje nekih suvremenijih didaktičkih instrumenata koje autori pronalaze i u američkim udžbenicima.

Autori predlažu da se pri pripremi udžbenika za sestrinske škole rade redovite promjene izdanja koja se nadopunjuju suvremenijim podacima, što će biti razvidno kroz udio recentnih referenci, i bogatijim didaktičkim instrumentima. Trenutno ne postoje sadržajne usporedbe tamo gdje za isti predmet postoje dva udžbenika, što bi vrijedilo učiniti. Također se uvidjela potreba za detaljnijom analizom određivanja opsega udžbenika i jasnijim određivanjem okvira unutar kojega se sadržaji obrađuju koji bi, prema suvremenim nastojanjima, trebao biti usmjeren prema holizmu, transkulturalnosti i suvremenim izazovima pružanja skrbi (etičke dvojbe, sve veći udio starije populacije, izazovi migracija i slično).

LITERATURA

1. Abou Aldan, D. 2019. *Metodika zdravstvene njege*. Medicinska naklada. Zagreb.
2. Abou Aldan, D., Franković, Sanda (2022), »An opportunity lost in time«. *Acta medico-historica Adriatica*, 20 (1), str. 83-99. <https://doi.org/10.31952/amha.20.1.4>
3. Abou Aldan, Damjan; Čargo, Marin (2022), » Teaching nursing art using literature, music and painting«. *Sestrinski glasnik*, 27 (3), str. 207-215. <https://doi.org/10.11608/sgnj.27.3.8>
4. Benner, P., Suthphen, M., Leonard, V., Day, L. 2010. *Educating nurses – a call for radical transformation*. Jossey – Bay. San Francisco.
5. Billings, D., Halstead, J. 2012. *Teaching in nursing*. Elsevier. St. Louis.
6. Bunijevac, H. (ur.) 1996. *75 godina škole za medicinske sestre Mlinarska*. Škola za medicinske sestre Mlinarska. Zagreb.

D. Abou Aldan, M Križić, T. Lončar, *Analiza udžbenika u srednjim strukovnim školama za medicinske sestre*

7. Bušljeta, R. 2010. Didaktičko-metodička analiza odobrenih gimnazijskih udžbenika povijesti za drugi razred u školskoj godini 2008/2009. *Kroatologija* 1(2), 43-56.
8. Cassata, L., Cox, T. 2009. Evaluation tool for clinical nursing textbooks: bridging content analysis with evidence. *Journal of Nursing Education* 48(6), 301-309. doi: 10.3928/01484834-20090515-02.
9. Kleppe, L., Heggen, K., Engebretsen, E. 2015. Nursing textbooks' conceptualization of nurses' responsibilities related to the ideal of a holistic view of the patient: A critical analysis. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(3), 106-115.
10. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2010), *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
11. Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (2022), *Katalog odobrenih udžbenika za osnovnu školu, gimnazija i strukovne škole*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (11. 5. 2022.)
12. *Narodne novine* (2011) *Zakon o sestrinstvu*, 57/2011 (13. 5. 2011.)
13. *Narodne novine* (2018) *Zakon o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu*, 116/2018 (19. 12. 2018.)
14. *Narodne novine* (2019) Pravilnik o udžbeničkom standardu te članovima stručnih povjerenstava za procjenu udžbenika i drugih obrazovnih materijala, 9/2019 (25. 1. 2019.)
15. Sitzman, K., Watson, J. 2014. *Caring science, Mindful Practice*. Springer Publishing Company. New York.

SUMMARY

ANALYSIS OF TEXTBOOKS IN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS FOR NURSES

Since 2010, the education of nurses in Republic of Croatia has been adapted to the European Union Directive, which is why a new five-year curriculum was introduced. The curriculum includes a general education part (the first two years of high school), and a vocational part from the third to the fifth grade, in which the largest share is made up of nursing care subjects. In 2021, there are textbooks for all compulsory subjects, and for some there is a possibility of choosing between two textbooks. The aim of this paper was to analyse those textbooks authored by nurses, that is, for those subjects that can be taught by nursing teachers. 28 textbooks were analysed and compared with three textbooks from the United States of America. Although most textbooks have similar didactic tools, research has determined that 55% of the references used are 10 years older than the year of publication, which is a significant qualitative characteristic of textbooks in this discipline. Based on the results of this research, recommendations were made for editing textbooks for nursing education in the future.

Key words: nurses, textbook, curriculum, vocational education, nursing teachers